

מיליון קוראים מול 2,000 מילים

חיים בלצן

האם "עברית קשה שפה"?

האומנם כן? אילו באמת כך היה, איך זה שרוב העולים, תוך חודש עד חודשיים בארץ, כבר מתחילים לפטפט "קצת" בעברית, ורוב מי שנמצא כאן שנה עד שלוש, כאמור, לא רק שמדבר בה אלא הגייתו, על אף זרותה, מובנת לכל שומע? הרי באנגלית או בצרפתית יש שאינם מסוגלים אף להאזין למי שאינו מבטא נכון את צליליהן הקשים להגייה. ובכלל, כיצד ניתן להגדיר כ"קשה" שפה שמדינה שלמה דוברת בה זה כמה דורות ושכלל דור רב היה מספר מי ששפה זו לא היתה להם שפת אם, ממספר אלה שאכן היתה להם כזאת? ועוד, די להאזין לשכנינו הערבים, הן מהגדה והן מהרצועה, כדי להיווכח עד כמה שגורה העברית בפי מי מהם שעשו פרק זמן כלשהו בעבודה בישראל.

המסקנה המתבקשת היא שהעברית אינה "קשה שפה" לריבור אלא רק לקריאה, ואין הכוונה כשהיא מנוקדת, כמובן, שאז הרי ניתן ללומדה ואחר כך לקרוא ולהבין בקלות ואף להיעזר במילון במקרה הצורך. אלא ששפה מנוקדת קיימת רק בספרי ילדים, סידורי תפילה, תנ"ך ושירה. בחיי היום יום היא חסרת ניקוד לחלוטין ובגלל התרשלות משרד החינוך מחד והשתמטות המורים מאידך, גם בה אין מקיימים במלואם "כללי הכתיב חסר הנקוד" שחוקק ועד הלשון עוד בתש"ח, והם אושרו על ידי האקדמיה ללשון העברית בתשכ"ט. לכללים אלה ניתן באותה שנה תוקף של חוק מחייב בהודעה חתומה בידי שר החינוך דאז, אך עם זאת הם לא הוגשמו עד היום, תוך הסתתרות מאחורי היתרי "ברירה" המעוררים גיחוך כיום: פטור זמני מחובה זו שאז, בתש"ח, הוענק ל"בתי-דפוס שלא נמצאו בהם די הצורך אותיות עופרת מנוקדות כנדרש..." והרי, אילו הוגשמו אותם כללים כהלכתם, היו רכבות מילים עבריות נגאלות מקללת היותן הומוגרפים. כלומר מילים שבכתב לא מנוקד וזה צורתן לעוד מלה או מילים, שקריאתן ומובניהן שונים מן הקצה אל הקצה. מבלי להזדקק עוד להקשר ניתן היה להבחין, כבר ממבט בלבד, בין סופר ל-סופר, בין ספרות ל-ספרות ול-ספרות, בין שר ל-שר, בין מְקַר ל-מְקַר, בין צבר ל-צבר, בין מגוון ל-מגוון וכיו"ב. די הרי בהוספת נקודה או דגש באות או בשתיים כדי להקנות למלה את "ההבדל הקטן" שמאפשר זיהוי קריאתה ומובנה הנכונים, ללא צורך עוד בניחוש ובחלות בקונטקסט. אגב, גם הקונטקסט שוב לא היה נשאר אותו קונטקסט בהימצא גם בו מעתה יותר מילים הנקראות ומובנות

הבעיה ברורה, אם כי בשום פנים איננה פשוטה: כיצד להוסיף, תוך פרק זמן נראה לעין, כמיליון קוראים לעתונות העברית? ואין הכוונה לכאלה שיש לחפש אחריהם במרחקים, בתפוצות הגולה. מדובר בכאלה המצויים כאן, איתנו, והם דוברים עברית כלשהי. אלא שלצורך קריאה הם נאלצים להמשיך להזדקק לעתונות הלוועזית שכולנו דואגים כי תעמוד לרשותם בשפע.

עם זאת מסתבר כי רק מעטים בעתונות ובתקשורת אצלנו מוטרדים מהעובדה שכרבע מתושבי ישראל הבוגרים, מיליון נפש כמעט, נמצאים וימשיכו להימצא מחוץ לקהל הצרכנים שלהם. מועט עוד יותר מספר המוכנים לתת דעתם על התופעה ולהקדיש לה מחשבה. הרוב, אם העובדה מגיעה לפעמים לתודעתם, מתנחמים ב"הייה בסדר" המסורתי, בהסתמך על כך כי "כבר היו לנו כאלה בעבר". כך, על אף הספק הגדול הקיים אם המבוגרים של היום, אחרי ש"רכשו ותק" בהתייאושות מלקרוא עברית, עוד יקראו בה בחייהם, וכאמור, לרובם אין מחסור בעיתונים, כל אחד בשפתו. כחצי מיליון מאלה קוראים רוסית ואילו המחצית השנייה מתחלקת בין קוראי כל שפה אפשרית, מאנגלית וידיש, צרפתית וגרמנית ועד הונגרית, אמהרית, רומנית ומה לא, וזאת על אף שרובם כבר דובר עברית. מי הודות לאולפן בו שהה פחות או יותר, ומי בזכות הסביבה איתה ניטל עליו לקיים מגע יום יומי. אמנם דלה ומשובשת היא עברית זו, כשפת מי שאינו מסוגל לקרוא בה, וכך לעמוד על טעויות, לשכלל את שליטתו בשפה ולהעשיר את אוצר המילים שלרשותו. עם זאת עברית היא. ואף מי מהעולים הבוגרים שאינו דובר בה עדיין, כי רק מקרוב מאוד בא, חזקה שסופו לדבר בה, מי תוך שנה ומי תוך שלוש. לדבר, אך לא לקרוא.

המפקפק בעובדת קיומו של משקע מצטבר, הגדל והולך אצלנו, של תדלי קריאה בעברית, טוב יעשה אם יפשפש יפה בזכרונו. סופו לגלות, אם במשפחתו ואם בסביבתו הקרובה, מישהו אשר, לפעמים, זקוק שיסייעו לו לאתר שם או כתובת במדריך, להקריא לו מודעה ברחוב, כתובית על המרקע או קטע מן העתון. לאלה, לא העברית היא הבעיה אלא התקשותם לקרוא בה. שונים הם בכך מהמהגרים בארצות הברית או בגרמניה, בדרום אמריקה או באוסטרליה, שם, שנה-שנתיים לאחר הגיעם, משרק קלטו משהו משפת המקום, הם מסוגלים כבר לקרוא עתונים בשפת הארץ, וכך לשכלל שליטתם בה ולהעשיר את אוצר המילים שלרשותם. לא כן אצלנו.

עולים חדשים באולפן – ועיתונים בשפות לועזיות

לזהות יותר ויותר מילים המוכרות לה, כן גדלה רהיטות הקריאה. הכל תלוי אפוא באוצר המילים הנאגר מקריאה לקריאה. הדבר ניתן להמחשה גם בצורה אחרת. כל אחד מאיתנו מכיר, אם מקרוב ואם מרחוק, מאות אנשים שפגש בהם בחייו ויודע להבחין ביניהם כבר ממבט ראשון וכך לזהותם. עם זאת ייפלא ממנו, אלא אם כן אמן הוא, להגדיר פרטים באשר לתווי פניו, אפו, פיו או מצחו של פלוני ואפילו צבע עיניו או שערו (כל עוד אין מדובר במי שמוצא חן במיוחד). מה שנחרת בזיכרון הוא הפרצוף בכללותו. זו תכונה שקיימת אצל כל אדם ואפילו יונק בעריסתו כבר מסוגל, בגיל כמה חודשים, להבחין בין פרצופי הוריו לבין אלה של שמרטפים למיניהם. הוא הדין בקריאה: העין קולטת ומזהה מילים בשלמותן ולשם אבחנה בין whether ל-weather אין קורא אנגלית בודק אתר הימצאה של ה נוספת או היעדרה של a. די לעינו כי תתפוס את השוני שב"פרצופי" אותן מילים. לבדוק ווקאליים (תנועות) אין לה צורך.

כל האמור לעיל אינו אמנם נושא מאמרו, אך חייבים היינו להרחיב כלשהו את הדיבור בו. היות שליקויי הכתיב העברי שלנו, כמות שהוא כיום, הם הם סיבה ומפתח לקשיי הקריאה

ללא ניחוש... והרי מדובר בסך הכל בשש נקודות: שלוש – מעל לוי"ו החלומה, בתוך הוי"ו השרוקה (מה שהיה פוטר אותנו מכפל הוי"ו), ומעל השיץ השמאלית להבדילה משין ימנית; ועוד שלוש שהן דגשים לאותיות בכ"פ להבדילן מרפות. נכון שעם כל אלה נשאר היה ספק עדיין לגבי אלפי מלים אחרות שנכונות קריאתן ומובנן יוסיפו להיות תלויים בניחוש ובתאימות לקונטקסט. כך, כל עוד לא נמצא לאקדמיה פיתרון לארבע תנועות שהן בעצם (וכך הן מבוטאות הן בפי כל) שתיים: פתח-קמץ וצירה-סגול. אך כל תהליך הקריאה, בעיקרו, היה הופך בדרך זו להרבה יותר קל, על אף יסוד כלשהו של ניחוש שהיה משתמר בו, כאשר מילים בשלימותן ניתנות היו לזיהוי נפרד בהיות רובן שונות כלשהו מאלו שכיום, בהיעדר ניקוד, זהות להן ועושה אותן הומוגרפים.

כאן המקום להזכיר כי ההנחה הנושנה, לפיה העין קוראת אותיות, מצרפת אותן להברות ואחר כך למילים – נתבררה מזמן. היא יפה רק לגבי מילים לא מוכרות שהעין לומדת להכירן לראשונה. להוציא את אלו, תהליך הקריאה מתבצע בכך שהעין מזהה ומכירה מילים שלמות ואפילו קטעי משפטים בשלמותם (שזהו כיום יסוד השיטות ל"קריאה מהירה"). ככל שהיא מצליחה

המצויה 5,544 פעם ובסופן 66 מילים, מארבעה עשר ועד תשיעי, שנמצאו כל אחת רק 10 פעמים. תוך כדי כך נתברר כי אותן 2,017 מילים שכיחות היוו 95.25 אחוז מכלל מאתיים האלף, בעוד השימוש במילים נוספות (3,875 אחרות שנמצאו באותם טקסטים) אינו עובר את ה-4.75 אחוז. ועוד: מבין 2,017 השכיחות היוו 10 המילים השכיחות ביותר 12%, 100 המילים — 41% ו-500 המילים — 72%. מחקר נוסף בשכיחותן של מילים נעשה ב-1968 בידי ד"ר רפאל בלגור והוא "רשימת מילות יסוד לבתי הספר".

הצד השווה בשני המחקרים, לענייננו, הוא שעיסוקם הוגבל למילים שאיתן מתמודדים, בעל פה ובכתב, תלמידי בתי הספר בלימודיהם, ולא מבוגרים דוברי עברית דלה המבקשים לקרוא עתון. מתברר כי בשטח זה בדיוק כבר נעשו דברים לפני 56 שנים, ודווקא על ידי גוף לא אקדמי, שפעל למטרות רווח. היה זה עתון "הארץ" אשר, עם גבור זרם העלייה הגרמנית לארץ, ראה את הנולד והטיל על אחד מבכירי כותביו, הבלשן ברוך קרופניק (לימים ברוך קרוא, חבר האקדמיה) לברור מתוך גיליונות העתון את מירב המילים השכיחות בו. לרשות המחבר לא עמדו או מחשבים ואף לא סטודנטים או מורים מתנדבים שיתמסרו לספירה דקדקנית של מילים חוזרות ונישנות. היה עליו לסמוך רק על השכל הישר ועל חושיו שלו — הלשוני והעתונאי. כך ראה אור, לראשונה ב-1938 ובמהדורה נוספת ב-1940, "2000 מילים של שפת העתון", סיפרון דקיק (135 עמודי-כיס) שהכיל מילון עברי-גרמני כפול לאותן אלפיים מילים, סדור פעם לפי א"ב ופעם לפי נושאים. מי שיצליח ויגלה עותק כזה אצל מוכר ספרים ישנים כלשהו, מובטח לו מקור לא אכזב לעיונים מעמיקים ואולי אף לעבודת דוקטור באשר לתמורות שעברו הלשון והנושאים בעתונות מאז. אך גם מבחינה מעשית מילא הסיפרון את תפקידו. רבים מעולי גרמניה בימים ההם, שהצטיינו בהתמדה ומוטיבציה חזקה לבנות עצמם מחדש, אכן נענו להזמנה על טהרת הגרמנית שבפתח הסיפרון, חתמו על העתון ותרגלו עצמם לקרוא בו כשהסיפרון לימינם במקום מילון כרסנני שקשה לחפש בו. עובדה היא, על כל פנים, שבשני הדורות שלאחר מכן יצא לאותו עתון שם, בין היתר, כ"עתונם של הייקים". לענייננו, לעומת זאת, ניתן ללמוד ממנו פחות, כפי שיובהר להלן, בהיות הרשימה שבו נעדרת דירוג לפי שכיחות פוחתת ובהיות המילים מנוקדות, בעוד שבעתון עצמו חסרות ניקוד הן.

לספור מיליון מילים ולברור אלפיים

מחקר ראוי לשם זה, שגם תואם יותר את מטרותנו ואף את זמננו, הוא "מילות יסוד בעתונות וכתבי עת" שנעשה ב-1970 בידי חוקר שכבר הוזכר לעיל, ד"ר רפאל בלגור. הוא מקיף 3,785 מילים שנבדקה שכיחותן בתוך כמות כוללת של 172,193 מילים. כאן המלה את מופיעה שנייה, כמצויה 4,279 פעם, בעוד הראשונה היא של המצויה 4,715 פעם. 100 המילים השכיחות ביותר מהוות כ-36 אחוז מהכמות הכוללת ואילו 500 מצטרפות לכדי 65 אחוז. אלא

והשלכותיהם, אחרת לא תובן מהות הכביה בפניה ניצבים כל ימיהם אלה שאינם קוראים עברית, כאשר מנסה מי מהם מחדש לקרוא — שוב ושוב הוא חוזר מיואש ללועזית שלרשותו. מאידך, קלוש הסיכוי שמשוהו בנדון יבוא על תיקונו במהרה בימינו. המו"לים ומשרד התינוך יוסיפו לתלות את הקולר באקדמיה וכך ימשיכו להימנע מלהגשים כהילכתם, ולו אף לניסיון, את הכללים שוו קבעה להקלה כלשהי בנקרא. זאת, על אף שביצוע הדבר, בעידן ההדפסה הממוחשבת, איננו מחייב הוצאה משמעותית. במקום לנסות, בהוצאה מזערית יחסית, למשוך איש איש לעתונות רבבות ראשונות של קוראים חדשים מבין הנרתעים לקרוא עברית בשל הקושי, מעדיפים העתונים אדירי התפוצה אצלנו להוציא כל אחד הון עתק על חלוקת מכוניות, הגרלות, תלושי הנחה, הצעות לספק עתון חינם זמנית ושאר "גימיקים" בניסיונות למשוך קוראים ותיקים מעתון אחד למתחרהו.

במצב זה מוטב שנחפש דרך אחרת, אם קיימת כזו, לגבור על הכביה.

אוצר המילים הנדרש לקריאת עתון

כבר הוסבר לעיל כי לקריאה בעברית בלתי גנוקדת, כה על הקורא לנחש את ניקודה ומובנה של כל מלה שלפניו, על ידי שיצליח לברור מתוך אוצר המילים שבזיכרונו בדיוק את אלו שתתאמנה לטקסט, דרוש אוצר מילים עשיר ביותר. כזה נאגר רק תוך שנים של קריאה מתמדת ואין סיכוי שיימצא בזיכרונו של מתחיל.

מאחר שהמטרה שלפנינו מוגבלת לקריאת עתון עברי — ובשלב ראשון עמודי החדשות שבו — שומה עלינו לבדוק את מהות הקשיים הצפויים לקורא המתחיל. מן המפורסמות היא שסוכנויות החדשות בעולם ואף עורכי החדשות בעתונים אינם רואים בעין יפה שימוש במילים נדירות וזאת בגלל החשש שמא לא יבינן הקורא. ידוע כי בפי עורכיה וכתביה של סוכנות "יוניטד פרס", שידעה שנים טובות, שגורה היתה האימרה: "כתוב בלשון שאף החלבן בקנוס סיטי יבין אותה!". מדובר במי שבאותם הימים נחשב להתגלמות הנחשלות והבערות...

במקביל, סביר להניח שאם יערך אצלנו סקר של מילים שכיחות בחדשות, ניתן יהיה להבחין בין מילים שהשימוש בהן שכיח יותר, אחרות שהשימוש בהן שכיח פחות וכאלו שהשימוש בהן נדיר או אף נדיר ביותר. כך, לאחר ספירה ומיון חוזרים פעמיים ושלוש על המילים שבעמודי החדשות בעתונים שונים, ניתן יהיה להרכיב, בסולם יורד, רשימה של המילים השכיחות ביותר שקורא מתחיל עלול להיתקל בהן ולהתקשות בקריאתן ובהבנתן.

לא תהיה זו דרך חדשה. חקר שכיחותן של מילים בלשון הוא ענף ותיק ועתיר מחקרים בכלשנות העולמית. בעברית קיים "אוצר מילות היסוד של הלשון העברית השימושית" שהכין, בעזרת צוות מומחים, הד"ר אליעזר ריגר עוד ב-1935. במחקר זה, שנערך לצורך תוכנית הלימודים בבתי הספר, נספרו 200,000 מילים בטקסטים שימושיים לתלמידים. כך נבררו 2,017 מילים כשכיחות ביותר, כשבראשן את

ספר

• ספקטרום • שישיש לוי קשר לספקטרום • אנליזה ספקטלית • קביעת הרכיבו הכימי של המר על יסוד ספקטרום האור שהוא פולט או שהוא עובר דרכו.

• ספקטרוגרף • מכשיר לצילום של ספקטרום. (רונטרם) • ספקטרוגרף • תצלום של ספקטרום.

• ספקטרוסקופ • מכשיר אופטי ליצירת ספקטרום ולבחנתו. (סקופים) • ספקטרום • ראה אספקטרה.

• ספקן • ספקן קטן אמנה לאממין הנוטה להשיל ספק. (ספקנית, ספקנים, ניות)

• ספקנות • 1. חששנות, העלת-ספק העדר-אמונה. 2. ספקטיזום, השיטה הפילוסופית המשילה ספק באמת מחלטת ובכל הנחה מדעית בטוחה. (ספקנות)

• ספקני • שישיש בספק, ספקני. (ניות, ניים, ניות)

א. ספר: • שישיש ספר • מנה, חשב את הכמות, קבע את המספר. (לספר את, כיסר, יספר) • שישיש נוסף, נמנה חשבה כמותו. (להספר, נספר, יספר) • שישיש ספר • 1. הרצה דברים אחד לאחר, פרט את כל הדברים הגיד חקן של דברמה. 2. (ספר, סיפור, לוח, עס) • דבר, שיחה. 3. מנה, ספר. 4. (ספר, ב) העלה דברי ספור על. 5. (ספר, עס) (בלשון נקיות) קים יחסימין, הודגו. (לספר את, עס, נר; מספר, יספר)

• שישיש ספר, הרצה, הוד, נאמר. (מספר, יספר)

• שישיש הספר, ספר מעצמו, נאמר שלא במחקה, (להספר, מספר, יספר) • ספר צעדיו, התחקה על עקבותיו, עס לב לכל מהלך שלו • ספר את עצמו עם פלוני, נמנה עם פלוני, השהו את עצמו לפלוני.

• ספר בנותו של פלוני, דבר רעות על פלוני.

• ספר בטובתו של פלוני, דבר טובות על פלוני.

• שבת והלל אותו • לא יאמן (אמן) כי יספר • קשה להאמין לדבר, הדבר אינו מסתבר.

ב. ספר: • שישיש ספר • שישיש שער, קרת את השער במספרים או במשירי אחר, (לספר מר, יספר) • שישיש ספר, נגונו שערותיו. (מספר, יספר) • שישיש הסתפר, נגו את שערו בעצמו או בידי ספר. (להספר, מספר, יספר)

ספר • 1. (בימי קדם) אגרת, מכתב שלוח אל משהו כחוב על לוח של חרס, על מנת לקלף וכדומה. 2. לוח של חמר, מנלתי קלף או חמר אחר ביצא נוח שוכתבו עליהם דברים לזכרון. 3. (בימינו) דברים מדפסים (בדורות שעברו גם כתובים בכתב-יד) על גבי גליונות נר, מקפלים גוורים לדפים, מדפקים או הוטורים ומכרכים יחד. 4. גליונות-נר נקיים או משרטטים מכרכים יחד בתבנית ספר לרשימות, שרדיות שונות. 5. כרך, חלק של יצירה ספרותית ודולה. 6. כני לקל אחד מחלקי התורה או המקרא, כתב-קדש. 7. עס כולל ליצירה ספרותית או לקבץ של יצירות מקדשות לנושא מרכזי. (ספר, ספור, ספרים, ספרי)

• ספר-הכרית, כני לספר-התורה • ספר הנלוו, כני בתקופת המקרא לשטר-קנין שמוכר-הרכוש נתן לידי הקונה (עק אחר של השטר כשהוא חתום וסטר הסקר בידי בית-הדין) • ספר-התנ"ך • כני לספר מיוחד (על-ספר) בצורת אלבום מהדר) הנשמר במקום צבוי ובו נרשמים שמות של אישים שהצבור הוצה בקרם • ספר זכרון. 1. ספר שרשמים בו דברים למשמרת. 2. ספר המוצא לכבוד אדם חשוב.

ספר

• ספר-זכרונות. 1. ספר שרשמים בו דברים הראויים להזכר. 2. סנקס שרשמים בו לזכרת דברים, זכרונות זכו. 3. יצירה ספרותית שהסופר מגולל בה את פרשת זכרונותיו מימים עברו • ספר-החיים, כני לספר המצא, כניכול, יודי אלהים ובו הוא רושם את נרלו של כל אדם בחיים במשך השנה • ספר החתום [בימי המקרא] שטר-מכירה מקפל וסטר המפקד לשמירה בבית-הדין וכדומה, להבדיל מן הנלוו, נתן לידי הקונה. 2. (בהשאלה) כני לספר, לתעודה או לכל דבר שהוא שאינם מובנים כלל • ספר-היחש, רשימה של דברי ימי המשפחות, סדר הדורות של אדם • ספר-יצירה, שמו של ספר קבלה קדמון על בריאת העולם, על חכמת לשון-הקדש ועל השמוש באותיות.

• ספר הישר. 1. שמו של ספר קדמון שרשמו בו ספורים ושירי הגבורה של בני-ישראל. 2. ספר מדרש עתיק המרצה את המאורעות מימות אדם הראשון ועד ימי השופטים • ספר-כריתות, נט כתב-נרשם שאדם מוסר לאשתו לאחר שהחליט להסרד ממנה • ספר לבן, כני לתעודה ממשלתית רשמית (בעצמיה לנחה) הכוללת חקים חשובים או החיות חשובות לצבור • ספר-מלים, מלוח • ספר-מקנה, שטר-קנין של רכוש • ספר-הספרים, כני-כבוד לכתב-הקדש, ספרי התנ"ך • ספר-עזר, ספר המשמש עזרה וסייע לזכור או לחוקר • ספר שחר, כני לספר שרשמו בו לזכרון מעשי-ששע של אנשים או של צבוי • ספר-תורה. 1. חמשה חמשי-התורה (בראשית, שמות וקרא, במדבר, דברים). 2. כני לחמשה חמשי-התורה הכתובים בכתב מיוחד בידי סופר ממהה על ידיעות-קלף מגוללות למנה

• ספרי-אחזה • ראה ירו אחזה • ספרי-אמת, ספרי איוב, משלי, תהלים • ספרי-הקדש, כני לספר התנ"ך (הורה, נביאים, כתובים) • ספרים חיצוניים. 1. אסוקי רישים, ספרים עתיקים שלא הכנסו על-ידי חקמני ו-1 אל תוך האפך (הקנה) של כתב-הקדש ונתנו (כנן ספרי החשמתאים, כני-סירא, ספר ברנך).

2. כני לספרי מינים, ספרי אפיקורסים • ספרי-יראים, ספרי-מוקר, כני לספרים שונים שוכתבו בידי חסידים וצדיקים וחכמים מוסר והדרכה בדרכי האמונה • בית-ספר, מקום שלומדים בו תלמידים קריאה, כתיבה ושאר מקצועות-למוד. (בית-הספר, גמ"ס) • ארון-ספרים, ארון עשוי מדפים לשמירת ספרים • בית-ספרים, ספריה, מקום אסף ספרים במקצועות שונים להשאלה לקוראים. (בתי-ספרים) • יודע ספר, אדם בעל השכלה, מי שקרא ושנה בספרים שונים מלמד.

• עס-הספר, כני לעס-השיראל שנתן לעולם כלו את ספרי-הקדש • תולעת-ספרים, 1. עש מיוחד המכרסם ומשחית את הספרים. 2. (בהשאלה) כני למי שרואה את כל עולמו בעיניו ובהשטח בלתי-פוסק בספרים

ספר • 1. גלב, אמן העוסק בתספרת וכולות. (לספר, ספרים, ספרי, ספרית, ספריות)

א. ספר • 1. מין מסקד, ספירה. (לספר)

ב. ספר • 1. גבול, תחום, רצועת-אדמה החוצצת בין מדינות. (לספר, ספרים, ספרי) • חיל-הספר, משטרת-הגבולות. • ישוב-ספר, ציר או ספר השוכנים בגבול המדינה.

שני טורים ממילון אבן שושן, המעידים כמה אפשרויות יש למלה ספר. כאן קיים ניקוד. העתון הוא חסר ניקוד

איך יגיע לשכון

בְּאֵחָי אֲרָצָה לִפְנֵי שְׂמוֹנֵה חֳדָשִׁים. לֹא
הִלַּכְתִּי לְבֵית הָעוֹלָיִם, כִּי אֲחֵי הַכְּנִיִּים
אוֹתִי לְבֵיתוֹ. יֵשׁ לוֹ חֹדֶר אֶחָד קָטָן וּמִסֵּר
בָּח עוֹד יוֹמֵר קָטָן. כִּי אֲשֶׁר בְּאֵחָי לֹא הָיוּ
לוֹ יְלָדִים, עֲכָשׁוּ עוֹמְדוֹת גִּיסְתֵי לִלְדוֹת.
דָּם לֹא אוֹמְרִים לִי דָבָר, אֲבָל אֲנִי בַעֲצֵר
מִי יוֹדֵעַ כִּי עָלִי לִפְנוֹת אֶת הַמָּקוֹם.
לֹאֵן עָלִי לִלְכֹת וְאִין אֲנִי אָדָם צַעִיר,
הַנְּנִי בְּקֶן חַמְשִׁים. אֲנִי בּוֹדֵד בְּעוֹלָם, כֹּל
מִשְׁפַּחְתִּי נִרְצָחָה בְּיַד הַחֶלֶד. אוֹלֵי תוֹר
כֹּל הַמְּעַרְכֵת לְהַדְרִיךְ אוֹתִי, מֶה עָלִי
לַעֲשׂוֹת.

חַיִּים בּוֹמֵם, תֵּל-אָבִיב

תשובת המערכת:

הַבְּעִיָה שֶׁלָּךְ הִיא קִשָּׁה מְאֹד. לִפְנֵי
הַשִּׁטָּה הַקִּיַּמֵת נוֹחֲנִים שֶׁכּוֹן רַק לְעוֹלָיִם
הַיוֹשְׁבִים בְּמַעְבְּרוֹת, אוֹ לְעוֹלָיִם שֶׁלִּפְנֵי
גִילָם אוֹ לִפְנֵי מַצֵּב בְּרִיאֹתָם אִין הֵם
חַיִּים לִלְכֹת לְמַעְבְּרָה, וְהֵם נִשְׁאָרִים
בְּמַחְנֵה הָעוֹלָיִם. מִי שְׁעוֹזֵב אֶת הַמַּחְנֵה
אוֹ אֶת הַמַּעְבְּרָה מְאֻפֵּד אֶת זְכוּתוֹ לְשֶׁכּוֹן,
כִּי בְּעוֹיֵבְתוֹ הוּא מַעִיד עַל עַצְמוֹ, שֶׁיֵּשׁ
לוֹ אִפְשָׁרוֹת לְהַסְתֵּדֵר בְּלִי עֲזַרַת הַמֶּלֶךְ
סְדוֹת.

נוֹסֵף עַל כֵּן, דוֹאֲגִים לְקִדְמָה כֹּל לְשֶׁכּוֹנִים
שֶׁל עוֹלָיִם בְּעֲלֵי-מִשְׁפָּחָה. לְרֹנְקִים אִין
עֲתָה כֹּל אִפְשָׁרוֹת לְתַת שֶׁכּוֹן. בְּמַקְרָה
שֶׁלָּךְ הַנְּנִי מְיַעֲצִים לָךְ, כִּי תִפְנֵה אֶל
מַחְלַקַת הָעֲלִיָּה שֶׁל הַהַסְתֵּדְרוֹת אוֹלֵי
תַּמְצָא הִיא אִפְשָׁרוֹת לְסִדֵּר אוֹתָךְ בְּאֶחָד
מִבְּתֵי הַחֲלוּצִים.

פעם היו עתונים מיוחדים - ומנוקדים - לעולים ולמתקשים בעברית.
כאן - קטע מן היומון המנוקד "אמר", משנת 1951

שגם מחקר זה לא יצליח למטרנו שהעתונות בכללותה, לרבות כתיבת, היא אשר שימשה לו כחומר גלם למחקר. לתועלת הקורא המתחיל, אשר לו מבקשים אנו להיות לעזר בקריאת עתון, אין חשיבות למילים המצויות בכתב עת המיועדים לרופאים, מהנדסים או נהגים. גם לא לאלו שבמאמרים מעמיקים הקבורים בדפים הפנימיים של העתון או במדור הספרותי שלו בגיליון השבת. רק מילים שבעמודי החדשות אנו מחפשים.

עד לאחרונה חייבו חיפושים כאלה, לרבות המחקרים שמנינו לעיל, עבודה רבה והשקעות עתק בכוח אדם לספירת המילים. כיום, בעידן המחשבים וכאשר הדפסת כל עתון נעשית בהקלדה, הדבר הוא בהישג ידנו בקלות. די לקבל מארכיונו של עתון העתק ההקלדות של דפי החדשות משבוע מסוים, כדי שהמחשב יספור את המילים בדפים אלה וימיינן לפי השכיחות. הרשימה שתקבל בדרך זו תצריך אחר כך, כמובן, עוד עבודת ניפוי של שמות פרטיים, אנשים בחדשות, מקומות בארץ ובעולם ועוד. אך בסוף נקבל רשימה בסולם השכיחות היורדת של המילים שבהן היה שימוש באותו שבוע. חזרה על אותן פעולות לגבי שבוע אחר תיתן רשימה באורך דומה ועל ידי השוואה בין השתיים נוכל לקבל רשימה מרוכזת אופיינית לאותו עתון. אם נחזור על אותן פעולות אצל עתון אחר או כמה עתונים, ואחר כך נרכז את כולן יחד, תעמודנה בסוף לרשותנו תוצאות שתתבססנה על ספירת מיליון מילים ויותר, דהיינו הרבה מעל ומעבר לכל שנעשה למטרה זו בעבר.

מטרנו כאמור לסייע בידי הקורא המתחיל וקודם כל להבטיחו מפני ההפתעה והבלבול המשתלטים עליו מדי היתקלו במילים אותן אין הוא מכיר או שקריאתן, וכך גם הבנתן, קשות עליו. מדובר בקורא הדובר עברית כלשהי אשר, בהתיישוב לקרוא עתון עברי, מביא איתו אוצר מילים המקיף לכל היותר 500-1,000 מילים שימושיות המוכרות לו, בעיקר, משמיעה ומקריאה מנוקדת. הנחתנו היא שבתוצאת המחקר יהיה בידינו לצמצם את מספר המילים הבאות בחשבון להיתקל ולהתקשות בהן לכדי 2,000-3,000. לגבי מילים שלא ישכיל לזהות מתוך זכירה, שלא יכירן או שאינן ידועות לו כלל, יוכל קורא מתחיל להיעזר בסיפרון דקיק, בעל היקף מילים דומה, מתורגמות לשפתו. זה ישמש לו מפתח לקריאתן ולהבנתן של מילים שניקודן מחייב ניחוש כאשר שליטת הקורא בקונטקסט אין די בה כדי להבהיר לו את הגייתן ומובנן. בסיפרון תימצאנה לו מילים אלו ככתבן, בצירוף תעתיק פונטי, תרגום, הגדרה דקדוקית וציון שכיחות. כך פטור יהיה מהצורך המעצבן לדפדף ארוכות במילון עב כרס. מיד ימצא בו, לדוגמה, כי חבל יכול להיקרא כחבל וכחבל", וכי האחרון יכול להיות גם לקשירה וגם חלק מארץ וכי בטקסט של חדשות סביר שהמובן האחרון הוא הבא ראשון בחשבון. הודות לציון השכיחות גם יידע אם המלה שלמד בדרך זו שווה שינון וזכירה בקפדנות או שנדירה היא וספק אם יפגוש בה עוד פעם בקרוב. בעזרת רשימת השכיחות שבסיפרון גם יוכל לשנן לעצמו מראש, מפעם לפעם, מילים מבין השכיחות יותר שעדיין

חדשות לו. כך, באפשרו לו התקדמות צעד אחר צעד, מן השכיח יותר לשכיח פחות, ישמש לו הסיפרון גם כעזר לימוד והשתלמות בשפה.

בניגוד למקובל במילונים, חובה היא שבסיפרון כזה תופענה המילים בדיוק כפי שהן מופיעות בעתון, דהיינו ללא ניקוד. האיות הפונטי הלועזי וכן ההסבר וההגדרה הדקדוקית (הלועזיים אף הם) יאפשרו לקורא לברור בין שוּבֵר לשוּבָר, בין סוּפֵר לסוּפֶר. לפי אותו עיקרון ושלא כבכל רשימות השכיחות שהוזכרו לעיל, על המחשב למנות לחוד ובפני עצמן מילים הכוללות אותיות בכל"ם, ה"א הידיעה, תוספת ריבוי או מין נקבה. כאלו הרי מופיעות על דרכו של הקורא וכך עליו למוצאן בסיפרון. לגבי בשל יובהר לו כי ברירה לפניו בין קִישל לבשל וכי הראשון שכיח ומתקבל על הדעת יותר, כשהמדובר בתדשות. ואם במימשל מדובר, מתאים יותר לקרוא את בשר כבִּישר ולא כמזון לאכילה. הבחירה ליחיד מילים גם בצורותיהן אלו קשה היא ביותר. לפי מחקרו של ריגר בשעתו, הדבר יגרום להגדלה ב־32 אחוז של כמות המילים. אלא שנוחות הקורא המבקש להיעזר היא היא שחייבת לקבוע.

בינתיים המחקר עודנו בראשיתו. חדשות מוקלדות במשך שבוע קיבלנו לפי שעה, פעמיים, רק מסוכנות החדשות עתי"ם. כמערכת, אין זו נמנית עם הגדולות אך כמות החדשות שהיא מספקת מכתביה שלה ובתרגומיה מאלו של הסוכנויות החדשות העולמיות (רויטרס, סיי"ק, יט"א, סוכנות החדשות הסינית) רבה מאוד. היא מסקרת גם את המשודר בשידורי ישראל ותחת השם ע"מ אף את המשודר מארצות ערב ומעתונותן. בנוסף, תחת השם עש"ת, מופצים ברשת שלה לעתונים הודעות של משרדי הממשלה השונים, של דובר צה"ל וכן תמסירים של אירגונים ומוסדות, ציבוריים וציבוריים

למחצה.

מיקבצי המילים שסופקו על ידי עתי"ם לשם ספירה ומיון במחקר זה נסתכמו פעם ב־217,706 מילים ופעם ב־159,261 מילים. בתוצאות המיון הופקו עד כה ארבע רשימות של 3,000 מלה כל אחת, שתיים מכל מיקבץ, האחת סדורה לפי שכיחות יורדת והשנייה לפי א"ב. העדפנו לכולל 3,000 מילים בכל רשימה, מאחר שהניפו, שיגרע מתוכן כל מיני צירופים ושמות שאינם בגדר מילים, סופו לצמצם כל רשימה בהרבה. רק אחרי זאת ניתן יהיה לקבוע באחוזים את שכיחותה של כל מלה בטקסט. משתי רשימות השכיחות שכבר בידינו ברור, מכל מקום, כי סדרן של 10 מלות הפתיחה בשתייהן זהה: את, על, כי, ביום, לא, עם, הוא, אמר, כתב. מימצא התחלתי זה זהה ברובו עם העשיריה הראשונה אצל ריגר מלפני 59 שנים (שעסק בלשון לתלמידים) וכן לזו שאצל בלגור מלפני 23 שנים (שעניינה היה העתונות בכללותה). מימצאים אלה מחזקים את הנחת היסוד שלנו כי ניתן יהיה להגיע לרשימת שכיחות מצומצמת שתאפשר לקורא המתחיל להתמודד עם כל טקסט של חדשות בעתונות, וכן, בגלל היותה מצומצמת, לסגל לעצמו בשלבים, מלה ועוד מלה, את כולה, וכך יוכל במשך הזמן לנסות לפרוץ גם אל דפים פנימיים ומאמרים ולהיות לבסוף לקורא עברית מן המניין.

עדיין תישאר ותחבע פיתרון את פתרונה שאלת השמות שנופו מתוך הרשימה, שהרי גם בהם ובדומיהם עשוי הקורא להיתקל. ייתכן שיהיה אפוא צורך להוסיף לסיפרון רשימות של שמות פרטיים ומשפחה שכיחים, שמות אישים ומוסדות בתדשות ושמות מקומות בארץ ובעולם. תוספות כאלו ייתכן שיהיה צורך גם לחדש מזמן לזמן.